

TÜRKİYE’NİN BÜYÜK STRATEJİSİ VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

TÜRKİYE’S GRAND STRATEGY AND THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Alperen Kürşad ZENGİN*

Öz

Uluslararası sistem kendini tekrar eden olaylar dizininin ziyade her dönemin kendi dinamikleriyle kendi içinde değerlendirilmelidir. Bu çalışmada uluslararası sistemin belirsizlik üzerine kurulduğu iddia edilmektedir. Belirsizlikle birlikte uluslararası sisteme haiz yönetilemeyen bölgeler oluşmuş aynı zamanda güç boşlukları meydana gelmiştir. Bölgesel ve yükselen güçlerin politikaları doğal olarak bu yapısal dinamiklerden etkilenmiştir. Böylece bu devletler hem kendi jeopolitiklerinde hem de küresel alanda faaliyet gösterecek hale gelmiş, milli güvenlik temelinde bölgeselleşmenin yaygınlaşması kendini göstermiştir. Bu çalışmada bölgesel ve yükselen güç olduğu ön kabulüyle Türkiye’nin büyük stratejisinin bu dinamiklerden etkilendiği iddia edilmiştir. Bu bakımdan Türkiye’nin stratejik özerkliğini sağlayarak bölgesel güç statüsünü perçinlemesi içinde bulunduğu jeopolitiğin güvensiz alanlarını ortadan kaldıracaktır. Türkiye’nin büyük stratejisinin geleceğe yönelik tasavvurunun da Türk Dünyası ile olan ilişkileriyle neticelenebileceği ve Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde yapılacak faaliyetlerin daha fazla kurumsallık ve sürdürülebilirlik taşıyacağı düşünülmektedir. Çalışmanın kavramsal boyutta ilgilendiği büyük stratejiyi derinlemesine inceleme kaygısı yoktur, çünkü bu durum çalışmanın kapsamının genişlemesine ve böylelikle odağının kaymasına neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin büyük stratejisi, Türk Devletleri Teşkilatı, stratejik özerklik, büyük strateji, belirsizlik

Abstract

The present study contends that the international system should be evaluated within its own context, considering its intrinsic dynamics, rather than as a series of recurring events. The argument is made that the international system is founded on uncertainty, leading to the emergence of unmanageable regions and the formation of power gaps.. The policies of regional and rising powers have naturally been influenced by these structural dynamics. Consequently, these states have developed the capacity to function within both their respective geopolitical contexts and on the global stage, a phenomenon characterised by the proliferation of regionalisation based on national security concerns. This study posits that the grand strategy of Türkiye has been shaped by these dynamics, operating under the assumption that it is a regional and emerging power. In this regard, it is asserted that ensuring strategic autonomy and consolidating its regional power status

* Arş. Gör., Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul/Türkiye, zengin.alperenkursad@gmail.com; alperenkursad.zengin@msu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2254-6680

will help eliminate insecure domains within its geopolitical landscape. It is further postulated that Türkiye's future grand strategy could influence its relations with the Turkish World, and that the activities undertaken within the Organisation of Turkic States will become more institutionalised and sustainable. However, a comprehensive examination of the grand strategy is beyond the scope of this study, as such an approach would necessitate a more extensive review and a shift in the study's primary focus.

Keywords: Türkiye's grand strategy, Organization of Turkic States, strategic autonomy, grand strategy, uncertainty

Giriş

Büyük strateji; bir devletin sahip olduğu mevcut ve potansiyel gücünü, ulusal rolü çerçevesinde “yıllar içinde” oluşturduğu amacın gerçekleşmesi adına yönlendirmesidir. Türkiye'nin büyük stratejisi hem mevcuttaki uygulamaları hem de geleceğe yönelik vizyonuyla uluslararası sistemdeki değişim ve dönüşümlerle ilintilidir.

Türkiye'nin güvenlik yapısının üç temel parçadan oluştuğunu söyleyebiliriz. Birincisi, Batı Avrupa ve ABD'yi kapsayan ve çeşitli çok uluslu örgütlerden oluşan bir yapıdır. İkincisi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini içine alarak hem Türkiye'nin güney kara sınırlarının güvenliğini hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni içeren Akdeniz'deki çıkarlarının korumasını hedefleyen coğrafyayı tanımlar. Üçüncüsü ise, Karadeniz'den başlayarak Kafkasya'daki sınır komşularını içeren kuzey yönlü bir güvenlik yapısını temsil eder.¹ Açıklanan güvenlik yapıları uluslararası sistemin en yoğun çatışma alanları olduğu için Türkiye, jeopolitik güvensizlik yaşamaktadır. Ancak bu tehditlere karşı yürütülen uluslararası hukuka uygun askeri mücadeleler belirli derecelerde güvenli alanlar sağlamıştır. Bu güvenli alanda Türkiye'nin büyük stratejisinin geleceğe yönelik tasavvurunu devreye alması zaruridir, çünkü büyük strateji doğası gereği gelecek tasavvurunun bir parçasıdır.

Gelecek tasavvuru elbette uluslararası sistemin mevcuttaki durumuyla da dinamik şekilde ilerleme kaydetmektedir. Farklı bir deyişle gelecekte olunması istenen konuma müsait bir ortamın varlığı da elzemdir. Türkiye'nin mevcut uluslararası sistemde kendine biçtiği rolü ve gelecekteki konumuna göre politikalarında tam otonomi sağlaması yani stratejik özerkliğini perçinlemesi gerekmektedir. Bunun sağlanması yakın çevredeki etkinliği ve bölgesel güç statüsünü güçlendirecekken Türkiye'nin Türk Dünyası ile ilişkilerini de ön plana çıkaracaktır. Günümüz uluslararası sisteminde güç merkezleri Asya kıtasında güçlenirken, birçok büyük projenin dimağı ve geçiş noktası Türkistan'dır.² Aynı zamanda Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan kültürel bağları göz önüne alındığında iki taraflı bir kazanımın gerçekleşebileceği düşünülebilir.

Yukarıda açıklanan bu ilişki modellemesinin kurumsallaşması da sürdürülebilirlik açısından elbette mühimdir. 12 Kasım 2021 tarihinde, daha önce “Türk Keneşi” olarak bilinen

- 1 Alperen Kürşad Zengin, “Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinde Jeopolitik Güvenliğini “Kerteriz Almak””, *ATASAREN Bülten*, 4, (2021), s. 53-54.
- 2 Alperen Kürşad Zengin, “Rusya-Çin Engizasyonu Altında Orta Asya Türk Devletleri”, *ATASAREN Bülten*, 5, [Türkistan Özel Sayısı], (2022), s. 20-21.

organizasyonun adının “Türk Devletleri Teşkilatı” olarak değiştirilmesi³ hem organizasyonun iç siyasi dinamiklerini hem de birlik kavramına yüklenen anlamları açıkça ortaya koymaktadır. Bu değişim, üye devletlerin tek bir yapı içinde eritilmesini değil, her birinin eşit statüde, ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmesini amaçlayan bir bilinç oluşturmaktadır. Türkiye ile üye devletler arasındaki ilişkilerin temelinde ise “rıza” kavramı, daha açık bir ifadeyle Türklere özgü diplomatik bir yaklaşım yer almaktadır. Batı merkezli uluslararası ilişkiler teorisi, genellikle faydacı ve fırsatçı bir “kazan-kazan” anlayışını temsil ederken, Türk irfan geleneğinde bu tür bir ilişki biçiminin insani olarak değerlendirilmesi oldukça güçtür. Türk modelinde insan ve insanın yönetime olan rızası esas alınırken, bu yaklaşım dış ilişkilerde de adalet kavramı üzerine inşa edilmektedir.⁴

Bugün Türkiye, 1990’larda dile getirilen “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası” vizyonunu gerçekleştirebilecek güce ve kararlılığa sahiptir. Bu, Türkiye için yalnızca stratejik bir hedef değil, aynı zamanda milli bir sorumluluk alanı oluşturmaktadır. Türkiye, Türk Dünyası’ndaki yaklaşık 300 milyonluk nüfusun çekim merkezi ve liderlik rolünü üstlenen ülke konumundadır. Türkiye’nin büyük stratejisindeki gelecek tasavvurunun bir parçası olarak Türk Dünyası ile ilişkileri konu edinen bu çalışmada öncelikle uluslararası sistemin mevcut yapısı incelenmektedir. Daha sonra Türkiye’nin büyük stratejisine mukabil stratejik özerklik faaliyetlerinden bahsedilecek ve Türkiye’nin Türk Dünyası ile olan ilişkileri anlatacaktır. Sonuç bölümünde ise Türk Devletleri Teşkilatı’nın çalışmanın konusu açısından analiz edilmesi ve buna bağlı olarak yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır.

Uluslararası Sistem Belirsizdir

Uluslararası sistem teori ve pratikte incelenebilir. Bu incelemelerde analiz birimi olarak devlet, bölge ve sistem birimleri kullanılabilir. Ancak teori veya pratikte analiz birimi ne olursa olsun uluslararası sistem birbirini tekrar eden bir yapıda değildir. Eskiden “düzen” olarak kabul edilenin günümüzde yeni bir “düzensizliğe” dönüştüğü, geçmişin dinamiklerinin değiştiği açıkça görülmektedir. Daha net bir ifadeyle, günümüz dünya düzeni, Soğuk Savaş dönemindeki katı iki kutuplu sistemden oldukça farklıdır. Soğuk Savaş’ın 1960’larda yumuşamaya başlayan esnek iki kutuplu yapısından ve Sovyetler Birliği’nin 1991’de dağılmasıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin yaklaşık 15 yıl süren küresel hakimiyetinden ayrılmaktadır. Bugünün uluslararası sistemi, herhangi bir aktörün hegemonya kuramadığı “çok merkezli” bir yapı olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, küresel yönetim üzerinde etkili olan aktörlerin fazlalığı, doğal olarak “belirsizliği” daha da ön plana çıkarmaktadır.⁵

3 “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim tarihi: 05.02.2025].

4 Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, “Türk Dünyası, Türkiye ve Rıza”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, [Türk Devletleri Teşkilatı Özel Sayısı], (2022), s. 3.

5 Alperen Kürşad Zengin, “Ergenekon’dan Misak-ı Milliye Türkiye’nin Büyük Stratejisi”, *ATASAREN Bülten*, 7, (2023), s. 23.

Mevcuttaki dünya düzensizliğini 4 şekilde inceleyebiliriz ki bunlardan birincisi; ABD'nin uluslararası sistemdeki kontrolcü rolünün aşınmasıdır. Soğuk Savaş sonrası sistemde “çökmüş devlet” olarak niteleyebileceğimiz birçok yapı ve yönetilemeyen boşluklar ortaya çıkmıştır.⁶ Bu yapılara rağmen uluslararası sistem ABD merkezli yapıya dönüşmüştür ve yaklaşık 15 yıllık süreç ABD'nin uluslararası sistemde hegemonya sağladığı dönem olarak anılmıştır. 2007 yılının sonuna gelindiğinde doların değerinin uluslararası piyasalarda ivme kaybetmesi, 11 Eylül'ün etkilerinin hissedilmeye devam etmesi ve Irak'ta yaşanan başarısızlık ile ilgili tartışmaların yüksek sesle dile getirilmesi çok kutuplu uluslararası sistem tartışmalarını sert bir şekilde ortaya çıkarmıştır. ABD'nin artık uluslararası ilişkiler literatüründeki hegemonya tanımına uymadığı ve hatta uluslararası sistemde siyasi ve ekonomik dinamikleri tek başına belirleme gücü aşınmıştır.⁷

İkinci dinamik ise, ABD'nin göreceli güç kaybıyla birlikte liberalizm normlarının kabul edilebilirliğine dair şüphelerdeki artıştır. Bu durum doğal olarak siyasi ve ekonomik bazı sonuçlar doğurmuştur. Ekonomik zenginliğin, askeri ve siyasi gücün Kuzey ve Batı'dan Doğu ve Güney'e doğru kaydığı gerçeği açık ve inkâr edilemez bir durumdur. Ayrıca, uluslararası sistem, ABD ve Avrupa'nın hâkim olduğu Batılılaşma dalgasını geride bırakmıştır. Özellikle son dönemde yaşanan küresel ekonomik krizler, bu liberal düzenin düşüşüne dair anlatıyı daha da pekiştirmiştir. 2008 yılında ABD'de patlak veren kriz, liberal düzenin mevcut algısını zayıflatarak bu dayatılmış düzene yönelik şüphe ve itirazların artmasına yol açmıştır.⁸

Üçüncü dinamik ise, yükselen güçler ve güvenliğin bölgeselleşmesidir. Küreselleşmenin son dalgası, yerel ve bölgesel güvenlik dinamiklerini ön plana çıkaran yeni bölgeselleşme yapılarını doğurmuştur. Bunun yanı sıra, bölgesel güçlerin yükselmesi ve büyük güçlerin manevra alanlarını genişletmesiyle birlikte⁹ güç boşluklarından doğan fırsatlar ve kaotik durumlar da bu sürecin bir parçası haline gelmiştir.¹⁰

Yeni güçlerin ve önemli bölgesel güçlerin ortaya çıkışı; ABD'nin uluslararası etkinliğini farklı şekillerde zedelerken,¹¹ bu yeni güçlerin Batılı olarak tanımlanan coğrafyanın dışında geliştiği de görülmektedir. Liberal uluslararası sistem Batı coğrafyasında Batı'ya göre inşa edilmiştir, ancak bugünün yükselen güçler olarak tanımlanan devletleri Türkiye, Brezilya, Çin, Hindistan'dır. Uluslararası sistemin merkezî gücünün zayıflaması veya “bu rolü oynamakta isteksiz olması” ya da çökmesi, beliren güç boşlukları ve bundan mülhem fırsatlar ve anarşi durumlarını gün yüzüne çıkarmıştır.¹²

6 Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, çev. Sinem Sultan Gül, Boyner Publishing, İstanbul 2016, s. 400.

7 Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Türkiye in the Age of BRICS”, *Third World Quarterly*, 34/8, (2013), s. 1410.

8 Agm., s. 57.

9 Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Türkiye in the Age of BRICS”, s. 1410.

10 Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 398-399.

11 National Intelligence Council [NIC], *Global Trends 2025: A Transformed World*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 2008.

12 Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 398-399.

Dördüncü dinamik ise uluslararası sistemdeki “ortak güvenlik” fikriyatının çöküşüyle ilgilidir. Diğer bir deyişle güvenlik odaklı çok uluslu ittifak yapılarındaki çözümlerdir. Çünkü güvenlik sistemlerinin işlerliği ortak değerlerden çok ortak tehdide odaklanmaktadır ve ana tehdit ortadan kalktığında çözümler meydana gelebilir. Bu çözümler çok uluslu örgütlerin günümüzdeki etkisiz eylemleriyle mutabık olurken, belli bir güç kapasitesine sahip devletlerin milli güvenlik ve milli çıkarlarına göre hareket etme eğilimlerini arttırmıştır.¹³ Başka bir ifadeyle, ortak güvenlik sistemindeki devletler, tehditler ortadan kalktıktan sonra daha bağımsız bir hale gelirken, diplomatik açıdan bir arada kalmayı taahhüt etseler de, genellikle “sisteme en az ihtiyaç duyan ve en güçlü olan devlet tarafından” meydana getirilen problemlerle karşılaşabilmektedir. Bu noktada, milli güvenlik politikaları, ortak güvenlik paylaşımı ve buna bağlı kurumlarla değil, karşılıklı güvenlik kaygılarını anlayan ve algılayan devletlerin bir araya gelmesiyle şekillenen bir yapıya doğru kaymaktadır. Daha somut bir şekilde ifade edilecek olursa, ABD’nin öncülüğündeki güvenlik yapılanmaları ve kurumlar, ABD’nin eylemleri doğrultusunda zayıflamış ve bu boşluk, sistemdeki diğer büyük aktörler (Rusya, Çin vb.) tarafından dengeleme eğilimlerinin güçlendirilmesine olanak tanımıştır.¹⁴

Dört dinamiğin bizlere sunduğu sonuç ise, mevcut sistemi sürdürme isteği taşımayan memnuniyetsiz devletlerin sayısının ve mevcut-potansiyel güç unsurlarındaki yükselişinin belirginleşmesidir. Bu devletler, dost-düşman gibi kavramların birbirinden ayıramadığı, düzenin istikrarından ziyade çatışmanın istikrarının ön plana çıktığı anarşik bir uluslararası yapının etkilerinden hem avantaj sağlamakta hem de tehlike altında kalmaktadır. Bu durum, devletleri gri bir alanda strateji geliştirmeye itmekte; bazı diyalog hatlarında sıcak çatışmalara yol açarken, diğer alanlarda ise işlerlik bozulmadan devam edebilmektedir. Böylelikle, daha önce de ifade edildiği gibi birbirinin var oluş kaygılarını algılayan ve anlayan devletler bir araya gelirken bu birliktelik genel olarak istikrar içinde kurumsallaşamamakta, konjonktüre göre değişmekte ve kısa soluklu olabilmektedir.¹⁵ Belirsizliği temel alacak şekilde tasvir edilen uluslararası sistemin yeni düzensizliğinde yükselen bir bölgesel güç olan Türkiye’nin büyük stratejisi çerçevesinde Türk Dünyasıyla kuracağı ilişkiler daha da önemli hale gelmektedir.

Türkiye’nin Büyük Stratejisi ve Türk Dünyası

Stratejik Özerklik

Türkiye’nin son on yıllık süreçte dış ve güvenlik politikası incelendiğinde ciddi değişimlerin olduğu görülmektedir. Uluslararası hukuka dayalı meşruiyetiyle yürüttüğü sınır ötesi askeri operasyonlara müteakip yürütülen güç politikası ve diplomasisinin yanında istikrarsız bölgelerde

13 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal, “Türkiye’nin Jeopolitik Güvenliği ve Rusya ile “Gri Alanda İkili İlişkiler””, ed. Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, *Türkiye Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, Nobel Yayınevi, İstanbul 2021, s. 1.

14 Alperen Kürşad Zengin, “Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD’nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir”, *Asya-Avrupa*, 5/50, (2020), s. 57.

15 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal, “Vol. I: Yeni Dünya Düzensizliği ve Yükselen Güçler”, *Kriter*, 8/81, (2023).

yürüttüğü diğer politikalar ve adil bir küresel düzen söylemi büyük stratejinin unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ Günümüzde Türkiye, ne Batı ile olan bağlarını tamamen koparmış ne de Rusya'ya yönelmiştir. Türkiye, uluslararası sistemdeki yapısal değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, bu değişkenleri dikkate alarak kendi jeopolitik tanımını yapmış ve dışa doğru bir yönelimde bulunmuştur. Bu dışa açılma sürecinin ilk adımı, özellikle bölgesel politikadaki özerklik arayışıdır.¹⁷ Daha somut bir ifade ile Türkiye'nin büyük stratejisindeki mevcut ve gelişmekte olan orta vadeli vizyonu stratejik özerklik kazanmaktır.¹⁸ Stratejik özerklik, toplumumuzda yaygın bilinen deyişle “kendi göbeğini kesmek” olarak ifade edilebilir.¹⁹ Stratejik özerklik, diğer devletlerle olan ilişkilerin hem işleyen hem de işlemeyen tüm yönleriyle, ulusal çıkarların korunması ve ulusal güvenliğin güçlendirilmesi amacı olarak anlaşılmalıdır. Stratejik özerklik, herhangi bir ittifakın reddi ya da belirli bir koşullar bütünü olarak değerlendirilmemelidir. Bu durumun getirdiği en önemli gereklilik, ulusal güvenliği sağlamak, ulusal çıkarları korumak ve sürdürmek ile dış politika hedeflerine ulaşmak için büyük ölçüde kendi kaynaklarına dayalı olan imkân ve kabiliyetlerin yeterli seviyede geliştirilmesidir.²⁰

Türk Dünyası ile Kurulacak İlişkilerin Dinamikleri

Türkiye'nin hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde kendine biçtiği rolü etkin bir şekilde oynaması için Türk Dünyası ile kuracağı bağlar, günümüzde geçmişe nazaran çok daha stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü güç ve zenginlik, Asya'ya doğru kayarak mevcut dünya düzeninin merkezine Türkistan'ı yerleştirmiştir. Ayrıca, Türkiye günümüzde, 1990'larda dile getirilen “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası” gibi hedefleri gerçekleştirebilecek, söylemlerini eyleme dönüştürebilecek bir kapasiteye sahip, askeri ve siyasi açıdan daha güçlü ve kararlıdır.

Türkiye; Türk Dünyası'na yönelik politikalar belirlerken, uluslararası sistem düzeyinde kenar-kuşağı (*rimland*), bölgesel düzeyde Avrasya'yı, devlet düzeyinde kardeşlik bağlarını hesaba katarak; Kafkasya ile Türkistan'ı birlikte düşünmelidir. Bu tasavvurun rabitasında dört temel hususa dikkat çekmek gerekmektedir: bunlardan birincisi paydaşlıktır. Yalnızca Türkiye'nin öne süreceği jeopolitik okuma eksik olabilirken, Türkistan ve Kafkasya devletlerinin kendi milli çıkarları ve milli güvenlik politikaları olduğu ve tabii olarak bunları önceleyecekleri kabul edilmesi gereken bir gerçekliktir. Ancak bir ittifak grubuna dâhil olan veya olması beklenen devletlerin milli çıkarlarının ve milli güvenlik politikalarının büyük bir paydada uyum sağlaması gerekmektedir. Menfaatlerin uyumunun sürdürülebilirliği karşılıklı kazançların sağlanması ile

16 Ali Karaosmanoğlu, “Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi”, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, ed. Ali Karaosmanoğlu, Ersel Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 39.

17 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18/42, (2022), s. 394.

18 Murat Yeşiltaş-Ferhat Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, SETA, İstanbul 2020, s. 83.

19 Mustafa Kibaroglu, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, *Stratejist*, 23, (2019), s. 25.

20 Mustafa Kibaroglu, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, s. 25.

mümkün olabileceksen sadece milli çıkar temelli eylemlerin durumu mekanikleştireceği ve kazançların eksiliğinde birliğin temelden sarsılacağı düşünülebilir.

İkinci husus iç sorunların çözülmesidir: Türkistan Cumhuriyetleri arasında, daha çok bölge içi sayılabilecek; “sınırlar, su kaynaklarının paylaşımı, demografik çekişmeler ve aşırılıkçı/radikal terör örgütlerinin faaliyetleri” gibi sorunlar öne çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından; Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan tarihsel bağlamda toprak iddialarını gündeme getirmek yerine, eski Sovyet idari sınırlarını yeni devlet sınırları olarak kabul etmeye devam etmiştir. Bahsi geçen idari sınırlar aslında hiçbir zaman var olmamış, Türkistan Cumhuriyetleri’nin hepsini karmaşık bir yapıya ve aynı zamanda birbirine bağımlı bir hale getirmiştir. Sovyetler Birliği söz konusu sınırları çizerken, karmaşık etnik yapıları, demografiyi, doğal coğrafi bölünmeleri bünyesinde barındıracak ya da birbirinden meşru bir şekilde ayıracak yapıları oluşturmamıştır.

Üçüncü husus; Türkistan Cumhuriyetleri’nin ulus devlet yapılarındaki kırılganlıktır. 30 yılı aşkın bağımsızlık serüveni ile bu devletler her ne kadar uluslaşma konusunda önemli yol kat etmiş olsalar da daha önce mevcut sınırlarıyla böyle bir devlet sistemi içerisinde yaşamadıkları için bazı sorunlar hala devam etmektedir. Özellikle aile yapılarının ve bazı oligarkların devlet yönetiminde etkin olmaları, uluslaşma sürecinin de önünü tıkamaktadır.

Dördüncü husus Kafkasya ve (özellikle) Türkistan’da faaliyet gösteren küresel güçlerin rekabetidir. Rusya’nın “Neo-Avrasyacılık” adı altında Türkistan’ı da içine alan norm inşası ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) yoluyla bölgede oluşturduğu askeri stres, doğal olarak bölge ülkelerinin karar alma süreçlerini etkilemektedir. Çin ise Kuşak Yol projesi ile herkesin kazanacağı bir sözde “Doğu Medeniyeti” algısı oluştururken, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkistan’da da varlığını sürdüren Konfüçyüs Enstitüleri aracılığıyla etkin propaganda faaliyetleri yürütmektedir.²¹ ABD ve Avrupa Birliği (AB)’nin Türkistan üzerindeki faaliyetleri Çin ve Rusya’nın nüfuzunu en azından kırabilmek üzerine kuruluyken, bölgesel bütünleşme, özellikle Rusya’ya rakip enerji aktarım hatlarının desteklenmesi gibi konularda politikalar üretilmektedir. Bahsi geçen 4 güç odağının politikaları, Türkistan Türk Cumhuriyetlerini edilgen hale getirmektedir. Türkistan Türk Cumhuriyetleri’nin yakın gelecekte bu küresel rekabetten tamamen bağımsız politika üretme kapasitesine erişmesi mümkün görülmemektedir. Ancak bu durum Türkiye’nin bölge üzerindeki politikalarını sorumluluk çizgisine çekerken, uluslararası sistemdeki rolünü de sınırlarını aşan bir konuma taşımaktadır.

Türkistan’ın Batıya Açılan Kapısı: Türkiye

Türkistan’ın büyük güçlerin rekabet alanı haline gelmesi, bölge devletlerinin uluslararası sistemden izole olmasına da yol açmaktadır. Bu izolasyon dış dünyaya kapalıktan ziyade

21 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal “Gordian Knot in Central Asia Regional Security Complex: A Multi-Vector Analysis”, *Eurasian Research Journal*, 2/2, (2020), s. 19-36.

normal şartlarda mevcut kapasitenin çok altında kalan ticari ilişkileri ifade etmektedir. Çin ve Rusya'nın bölge üzerindeki politikaları, Batı nüfuzunun hem içerden hem de dışardan çift yönlü engellenmesi üzerine kuruludur. Pekin yönetimi bu politikaların yatırım ve ekonomik kalkındırma yönünü üstlenirken, Rusya ise askeri alanda kendini göstermektedir. Çin ve Rusya'nın bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde edinebilmesi için ortak bir payda da şimdilik buluşabildikleri görülmektedir.

Birbiri ile en azından önemli anlaşmalar yolu ile ekonomik anlamda istikrarlı bir Türkistan için, Batı'ya ve dünya denizlerine açılmanın 5 alternatif yolu vardır: bunlardan birincisi Rusya aracılığı ile Baltık-Avrupa hattı, ikincisi Çin aracılığıyla Asya/Pasifik hattı, üçüncüsü Afganistan-Pakistan-Hindistan ile Hint Okyanusu hattı, dördüncüsü İran aracılığı ile Basra Körfezi hattı, son olarak beşincisi ise Azerbaycan ve Türkiye aracılığıyla Hazar hattıdır.

Rusya ve Çin'in hâlihazırda yürüttükleri projeler, bir bakıma Türkistan devletlerini özellikle enerji ve değerli maddelerin taşınması bağlamında dünya pazarına belli oranlarda açmıştır ancak siyasi ve ekonomik baskıların oluşmasına da mahal verilmiştir.²² Afganistan-Pakistan hattı ise uluslararası terör gruplarının ortaya çıkardığı çatışma hali nedeniyle güvenli görünmemekte hatta ABD'nin neredeyse 25 yıllık enerji hattı projesi de bu nedenlerden ötürü hayata geçememektedir. Ayrıca bu hatta Hindistan'ın eklenmesi Pakistan ile ilişkilerden dolayı sürdürülebilir değildir.

İran aracılığı ile kurulacak bir hattın hem mevcut arz-talep dengesi hem de mevcut ekonomik pazarın kapasitesi açısından kazançlı olduğunu iddia etmek gerçekçi bir tez olamayacaktır. Ayrıca İran'ın uluslararası sistemdeki statüsü, ülkeye uygulanan ambargolar ve Hazar Denizi'ndeki faaliyetleri gibi durumlar siyasi ve ekonomik olarak bu hattın rasyonel ve verimli olamayacağını baştan ispat etmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye aracılığı ile oluşturulacak Hazar hattının ise diğer dört hatta göre daha kazançlı ve sürdürülebilir olabileceği fikri dört nedenle açıklanabilir, bunlardan birincisi; Türkiye'nin jeoekonomik konumunun Türkistan'dan gelebilecek girdiler için hem Batı'ya hem de açık denizlere ulaşımını aynı anda gerçekleştirebilecek bir yapıda olmasıdır. İkincisi bölgenin enerji kaynaklarını göz önünde bulundurduğumuzda, enerji kaynakları yönünden fakir olan Türkiye ve Batı'nın önemli bir enerji pazarı oluşturabileceği görüşüdür. Üçüncüsü ise son dönemde gerçekleşen II. Karabağ Savaşı'nda Nahçıvan Koridorunun Azerbaycan ve dolayısı ile Türkistan için önemli bir konuma gelmesidir. Son olarak dördüncü neden ise Türkiye'nin Türkistan'da faaliyet gösteren ve/veya göstermeye çalışan diğer aktörler gibi yayılmacı ve baskı kurma amaçlı politik davranışlarının bulunmamasıdır.

Analiz: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Önemi

Bu çalışmada anlatılanlar göz önüne alındığında Türkiye'nin büyük stratejisinde Türk Dünyası'nın yeri öne çıkarken, Türk Devletleri Teşkilatı'nın faaliyet ve etkinliğinin artırılması

22 Alperen Kürşad Zengin, "Rusya-Çin Engizisyonu Altında Orta Asya Türk Devletleri", s. 18-19.

da bu kapsamda oldukça önemlidir. Çünkü Teşkilat çerçevesinde atılacak adımlar; Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri'nin birlikte çalışabilmesi ve ortak adımlar atabilmesi için kurumsal yapının oluşması ve sürdürülebilirlik açısından elzemdir.

Ortak politika üretimi ya da daha alt birimden siyasi söylemlerde ortak bir tabanda buluşmak niyetiyle üye devletlerin imzalamış ve karara varmış oldukları; “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”na ve buna bağlı olarak “2022-2026 Türk Devletleri Teşkilatı Stratejik Yol Haritası” belgelerine dikkat çekmek gerekmektedir. Üye devletlerin ortak çıkarlarının bulunduğu birçok muhtelif alanda ileriye dönük iş birliğinin yolu bu şekilde açılmaktadır. Çünkü belirlenen hedefler ve hizmet edilen bir amaçla gelecek vizyonunun oluşturulma çabası, stratejik ve operasyonel seviyede siyasi ortak paydanın ilk nüvesi sayılabilir. Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi ve Kazakistan'da 2021 yılında yaşanan olaylarda Teşkilat bünyesinde kısık sesle de olsa ortak siyasi iklim oluşmaya başlamış görünmektedir. Türkiye'nin hem kendi büyük stratejisi hem de Türk Devletleri Teşkilatı'nın daha sürdürülebilir şekilde geleceğe taşınabilmesi için özellikle siyasi konularda lokomotif rolünü üstlenmesi ve mevcuttaki olaylara karşı atılacak adımların iletmesi bağlamında ciddi sorumluluk yüklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bürokratik süreçlerini de daha özel ve derinden yürütebilmesi adına bakanlık seviyesinde sadece Türk Dünyası ile hemhal olacak bir yapıya ihtiyacı vardır.

Ekonomik alanda, Türk dünyasının birlikte kazanacağı somut ve sistemli altyapıların oluşmaya başladığı görülmektedir. Daha önce adımları atılan ve gelecekte kurulacak birçok ortaklığın ifade edildiği “Ticareti Kolaylaştırma Strateji Belgesi” çerçevesinde karşılıklı ticaret ve yatırımı kolaylaştırmak için gerekli önlemlerin alınması konusunda mutabakata varılmıştır. Türkiye'nin jeopolitiği itibariyle üye devletleri uluslararası pazara taşıyabileceğinden daha önce bahsedilmişti. Buna ek olarak enerji piyasalarında etkinliğin artırılması hem Türkistan için hem de Türkiye'nin büyük stratejisi açısından önemlidir. Enerji kaynaklarının dağıtım merkezinin Türkiye olması ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel dinamikleri de açacak seviyede kazanımlar sağlayacakken, üye devletlerin refah seviyelerinin de artacağı öngörülmektedir.

Teşkilatın sağlam temeller üzerine inşa edilerek geleceğe taşınabilmesi için belki de en önemli faaliyet alanı, “halklar arası iş birliği”dir. Üye devletler arasındaki ilişkilerin toplumsal düzeyde de anlam bulması ve ortak değerlerin bir paydada birleşmesi ancak karşılıklı tanıma yoluyla mümkün olabilir. Bu tanıma süreci, Teşkilatın hem devlet hem de halk düzeyinde çift yönlü inşasını sağlayabilir. Türkiye'nin çekim merkezi haline gelmesi, doğal olarak üye devletlerden insan akışını sağlayacakken, aynı zamanda kültürüyle bağlantılı olarak “tanındık” iş gücünün temin edilmesi ve yetenekli, liyakatli kişilerin kadrolara dahil edilmesi de oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, öğrenci değişim programları ve ortak üniversite hareketleri de bu tanışıklığı pekiştirecek ve güçlendirecektir.

Türkiye'nin büyük stratejisinde ekonomik ve siyasi olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın yeri günümüzde henüz yeşermeye başlamış daha sonraları somut kazanımların sağlanacağı bir yapıdadır. Ancak unutulmamalıdır ki 30 yılı aşkın süredir yürütülen bürokratik ve diğer çabaların temelleri üzerine inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ikenberry, G. John, “The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America”, *Foreign Affairs*, 90/3, (2011), s. 56-68.
- Karaosmanoğlu, Ali, “Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi”, ed. Ali Karaosmanoğlu, Ersel Aydın, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020.
- Kıbaroğlu, Mustafa, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, *Stratejist*, 23, (2019), s. 20-25.
- Kissenger, Henry, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Kissenger, Henry, *Dünya Düzeni*, çev. Sinem Sultan Gül, Boyner Publishing, İstanbul 2016.
- Layne, Christopher, “The Waning of U.S. Hegemony-Myth or Reality? A Review Essay”, *International Security*, 34/1, (2009), s. 147-172.
- National Intelligence Council [NIC], *Global Trends 2025: A Transformed World*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 2008.
- Öniş, Ziya, Mustafa Kutlay, “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Türkiye in the Age of BRICS”, *Third World Quarterly*, 34/8, (2013), s. 1409-1426.
- Yeşiltaş Murat, Ferhat Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, SETA, İstanbul 2020.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, “Türkiye'nin Jeopolitik Güvenliği ve Rusya ile “Gri Alanda İkili İlişkiler””, ed. Alperen Kürşad Zengin, İlyas Topsakal, *Türkiye Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, Nobel Yayınevi, İstanbul 2021.
- Zengin, Alperen Kürşad, “Ergenekon'dan Misak-ı Milliye Türkiye'nin Büyük Stratejisi”, *ATASAREN Bülten*, 7, (2023), s. 23-31.
- Zengin, Alperen Kürşad, “Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD'nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir”, *Asya-Avrupa*, 5/50, (2020), s. 51-58.
- Zengin, Alperen Kürşad, “Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinde Jeopolitik Güvenliğini “Kerteriz Almak””, *ATASAREN Bülten*, 4, (2021), s. 51-58.
- Zengin, Alperen Kürşad, “Rusya-Çin Engizisyonu Altında Orta Asya Türk Devletleri”, *ATASAREN Bülten*, 5, [Türkistan Özel Sayısı], (2022), s. 16-23.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18/42, (2022), s. 387-410.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, “Gordian Knot in Central Asia Regional Security Complex: A Multi-Vector Analysis”, *Eurasian Research Journal*, 2/2, (2020), s. 19-36.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, “Vol. I: Yeni Dünya Düzensizliği ve Yükselen Güçler”, *Kriter*, 8/81, (2023).
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, “Türk Dünyası, Türkiye ve Rıza”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, [Türk Devletleri Teşkilatı Özel Sayısı], (2022), s. 1-5.
- “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim tarihi: 05.02.2025].

TÜRKİYE'S GRAND STRATEGY AND THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Alperen Kürşad ZENGİN*

Grand strategy is defined as the direction of a state's current and potential power to achieve the goals it has established "over the years" within the framework of its national role. Türkiye's grand strategy is related to changes and transformations in the international system, both through its current practices and its vision for the future. The prevailing security structure of Turkey comprises of three key elements, the first of which is Western Europe and the USA, in conjunction with a range of multinational organisations. The second component encompasses the Middle Eastern and North African states, thereby ensuring the security of Türkiye's southern borders from land and safeguarding its interests in the Mediterranean, including the Turkish Republic of Northern Cyprus. The third component, on the other hand, is characterised by a fragmented structure that extends from the Black Sea, encompassing the bordering Caucasus states. Located within the most intense conflict areas in the international system, these security structures have resulted in geopolitical insecurity experienced by Türkiye. The military operations conducted by Türkiye in response to these threats, in accordance with international law, have resulted in the establishment of secure areas to a certain extent. Within these secure areas, it is imperative for Türkiye to implement its overarching grand strategy, as grand strategy is inherently linked to its future vision.

The future vision is, of course, undergoing dynamic progression in accordance with the prevailing state of the international system. Therefore, the existence of an environment conducive to achieving the desired future position is also crucial. To this end, it is imperative for Türkiye to ensure full autonomy in its policies, in accordance with the role it has assigned to itself in the current international system and its future position. It must strengthen its strategic autonomy. Ensuring this will enhance its effectiveness in the immediate vicinity and its regional power status, whilst also bringing Türkiye's relations with the Turkic World to the forefront. As the power centers in today's international system strengthen in the Asian continent, Central Asia is becoming the center and transition point of many major projects. Furthermore, when Türkiye's

* Res. Assist, Turkish National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute, Department of Strategy and Security Studies, Istanbul / Türkiye, zengin.alperenkursad@gmail.com; alperenkursad.zengin@msu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2254-6680

cultural ties with the countries in the region are taken into consideration, it can be deduced that a bilateral gain can be achieved.

The institutionalisation of this relationship model is, of course, important for sustainability. This is evidenced by the rebranding of the Turkic Council to the “Organization of Turkic States” on 12 November 2021, which signifies a shift in the internal political dynamics of the Organization and the significance they attribute to the concept of unity. This shift in nomenclature signifies a deliberate policy decision on the part of the Organisation, whereby the pursuit of unity is not pursued through the amalgamation of member states into a homogeneous entity, but rather through the recognition of and respect to the individuality of each member state, whilst pursuing common goals. The essence and norm of relations between Türkiye and the member states are shaped by the type of foreign policy behaviour that has been termed “consent”, that is, diplomacy specific to the Turks. Western-based international relations literature is predicated on a utilitarian and opportunistic situation with the logic of “win-win”. However, according to the Turkish tradition of wisdom, this form of relationship is considered inhumane. The Turkish model is predicated on the notion of people and their consent from the administration, and this attitude is rooted in the concept of justice in foreign relations. In the contemporary context, Türkiye finds itself in a position to actualise the 1990s motto, “The Turkic World from the Adriatic to the Great Wall of China,” transitioning from rhetoric to action with heightened resolve. This paradigm shift signifies a strategic vision and a national responsibility area for Türkiye, positioning it as a pivotal regional player with a demographic reach extending to 300 million individuals across three distinct spheres. This study, which examines relations with the Turkish World as part of Türkiye’s grand strategy future vision, first explores the current structure of the international system. The subsequent discussion will address strategic autonomy activities in the context of Türkiye’s grand strategy, followed by an elucidation of Türkiye’s relations with the Turkish World. The conclusion of the study provides an analysis of the Organization of Turkic States with regard to the subject under discussion, together with recommendations for the actions that are required. It is not necessary to examine the grand strategy in depth, as this would expand the scope of the study and shift its focus.